

laan. Toisaalta täytyy jälleen muistaa, että ylimpään sosiaaliryhmään kuuluvien lukumääräkin on väestössä noussut, kaksinkertaistunut vuodesta 1970 lähtien. Alueellisen rekrytointipohjan kapeudella mitattuna "nurkkakuntaisimmiksi" opinahjoiksi osoittautuvat nykyään Uudenmaan läänin erikoiskorkeakoulut, jotka 1990-luvulla ovat kaiken lisäksi entisestään vain vankentaneet elitististä luonnettaan.

Työnsä lopuksi tekijä käy läpi muutamia alan keskeisiä teorioita. Niistä hyödyllisin on Keith Arrowilta periytyvä ns. suodatinteoria, joka nimensäkin mukaisesti sopii valaisemaan koulutuksen portaittaisen valikoinnin ja korkeakoulutuksen sisäisen lajittelun keskeisiä vaikutuksia.

Toisen maailmansodan jälkeinen korkeakoulupolitiikka oli mm. juuri tasa-arvon superideologian siivittämänä vahvasti yhteydessä hyvinvointivaltion rakentamiseen, joka taas nojasi suotuisaan taloudelliseen kehitykseen. Suomella oli varaa vankan julkisen sektorin turvaamiin hyvinvointipalveluihin, jotka myös työllistivät suuren määrän korkeakoulutettuja, lisääntyvässä määrin naispuolisia maistereita. 1990-luvulla korkeakoulupolitiikan iskusanoiksi ovat vakiintuneet talouden kasvun ja kansainvälisen kilpailukyvyen edistäminen. Myös tutkimuksen ja koulutuksen huipuista, laadusta ja arvioinnista puhutaan entistä enemmän. Yliopistot nähdään osaksi kansallista innovaatiojärjestelmää, mitä ikinä se sitten tarkoittaakin.

Mitä painavaa sanottavaa Arto Nevalalla siis kaiken kaik-

kiaan korkeakoulupolitiikan keinoista ja vaikuttavuudesta on? Hänen mukaansa moderni korkeakoulupolitiikka onnistui asettamaan sellaiset raamit, joilla opiskelijavirtojen "suuria linjoja" kyettiin säätelämään ja sijoittumista ohjailemaan tiettyyn rajaan saakka. Mutta korkeakoulutukseen valikoitumiseen ja osallistumiseen ja niiden myötä tasa-arvoon korkeakoulupolitiikka ei ole saanut pysyvää otetta. Heti kun sisäänoton kasvu hidastuu ja pääsykilpailu kovenee, ylemmät sosiaaliryhmät lisäävät suhteellisesta osuuttaan. 1990-luvulla alueellisen ja sosiaalisen rekrytoinnin yhteys väljeni siten, että karkeasti ottaen parempiosaiset – asuinpaikasta riippumatta – koulutavat jälkeläisiään entistä enemmän tietyillä harvoilla aloilla ja tietyissä korkeakouluissa. Tässä voidaan puhua eräänlaisesta hyväosaisuuden kierteestä sillä myös korkeakoulupolitiikan kokonaislinjoja vedetään nykyään yhä voimakkaammin "vahvojen alojen" – lääketieteen ja tiettyjen tieteellisteknillisten ja luonnontiedettä soveltavien alojen – toimintatapojen mukaisesti. Informaatiokommunikaatioteknologia ja biotieteet on nyt nostettu huipputieteen ihanteiksi ja meille muillekin malkeiksi.

Sangen vaativasta ja kunnianhimoisesta tutkimustehtävästään Arto Nevala muutamista pikkukompasteluista huolimatta pääpiirteissään suoriutuu oikein hyvin.

Osmo Kivinen

Punaisen jättiläisen telaketju-töppöset

Lennart Samuelsson: Röd koloss på larvfötter. Rysslands ekonomi i skuggan av 1900-talskrigen. SNS Förlag (Studieförbundet för näringsliv och samhälle) 1999 Stockholm. 281 s.

■ Historioitsijoita varoitellaan lähderiippuvuudesta, mutta kyllä historia ilman asiakirjalähteitä jää arvailuksi, niinkuin suuri osa itäisen naapurimaan historian käännteistä. Onneksi arkistot ovat siellä raottuneet, ja ensimmäisten joukossa Taloudellisen historian tutkimuslaitoksen tutkija tri *Lennart Samuelsson* on saanut jo tutkimustuloksia esiin, merkittäviä tuloksia eikä vain sensaatioita.

Tuttua on, miten huonosti Venäjä oli valmistautunut ensimmäiseen maailmansotaan, miten Stalin viisivuotissuunnitelmillaan rakensi puolustuksen aineellista pohjaa, miten Neuvostoliitto silti oli luhistua 1941 mutta pystyi toipumaan ja voittamaan Saksan, ja meidän muut perässähihtäjät, mutta sortui silti lopulta aseittensa painon alle 1991.

Samuelsson osoittaa, että jo ennen ensimmäistä maailmansotaa Jan Bloch ei vain pelotellut tulevan suursodan vaaralla, vaan arvasi aika pitkälle oikein, miten suursota muuttuisi näännetyssodaksi, jota mikään valta ei pystyisi voit-

tamaan vaan joka tuhoisasti horjuttaisi yhteiskuntajärjestystä.

Neuvostovalta oli langeta samaan kuoppaan, koska sisällissodan edellyttämä häikäilemättömän voimien keskitys eli 'sotakommunismi' uuvutti loppuun jo nääntynyttä kansaa. Lenin sentään ymmärsi ottaa askeleen taaksepäin, NEP-järjestelmään.

Tuohan on ennestään tuttua, ja samoin on pakkotahtinen kollektivisointi ja raskaan teollisuuden rakentaminen viisivuotisten suunnitelmien tahtiin, niin että työläis-talonpoikainen puna-armeija kyettiin varustamaan panssareilla ja lentokoneilla. Uutta tietoa on se, että tavoitteena ei ollut pelkästään varustautuminen. Suunnittelun pohjaksi arvioitiin imperialististen valtojen sodankäyntikyky, ja Gosplan laati suunnitelmansa sotilaskäytännön vaatimusten mukaan. Punakomentajat istuivat mukana suunnitteluelimissä, ja tuotantolaitoksissa oli upseereita valvomassa tavaran laatua. Muu maailma ihmetteli panssareiden jytinää Punaisen torin paraateissa ja laskuvarjojoukkoja näytösluontoisissa sotaharjoituksissa. Vakinaisen armeijan kaluston lisäksi valmistettiin varastoon liikekannallepantavan sotajoukon tarvitsemaa tavaraa sen verran kuin laskettiin ensimmäisen sotavuoden aikana kuluvan. Vielä tärkeämpää oli se, että rakennettava raskas teollisuus mitoitettiin niin, että sen tuotanto riitti pitkäänkin kestävänsodan runsaasti arvioituun kulutukseen. Rauhan aikana jäi siis käyttämättä tuotantokykyä, jota voitiin ohjata siviilitarpei-

siin. Panssarivaunutehtaat, esimerkiksi Harkovin 'veturitehdas', varustivat kolhooseja traktoreilla. Lännessä, vihollisen pommitusten ulottuvilla olevan teollisuuden kaksostehdot rakennettiin kauas itään, Tšeljabinskiin tai Magnitogorskiin, jonne sodan tullen myös uhanalaiset laitokset oli evakuoitava.

Kesän 1941 katastrofi johtui siitä, että sotavoimien johdosta oli likvidoitu pätevää ainesta 1937–38. Tuhatševski menetti henkensä, ja ratsuväkisankari Vorosilov valmisti sisällissodan operaatioiden toistamista. Samaan aikaan päällystön karsinnan kanssa armeijan miesvahvuus kasvatettiin moninkertaiseksi, lähes viisimiljoonaiseksi. Niinpä sotavoima oli melko aloitekyvytön ja taitamaton sekä Suomen sodassa 1939–40 että kesän 1941 alkutaisteluissa. Stalin vielä piti vaikoilutietoja saksalaisten hyökkäysaikeista harhautuksena, eihän Hitlerin pitänyt tyhmästi Vilhelm II:n tapaan törmätä kahden rintaman sotaan, kun Englanti oli vielä kukistamatta. Hyökkäys oli myös odottamattoman voimakas, suunnittelijat olivat luulleet taistelujen alkavan tunnustelevilla kahaikoilla, joiden jälkeen torjunta piti työntää vihollisen alueelle. Joukot oli siksi ryhmitetty rajan pintaan, 1939 anastettujen alueiden etureunaan, jonne ei ollut ehditty järjestää linoituksia eikä kuljetusyhteyksiä. Vanhaa rajaa noudattelevat asemat oli jo hylätty ja osittain purettu, joten niistä ei ollut apua Wehrmachtin pysäyttämiseen taempanakaan.

Mutta teollisuutta evakuoitiin maahantunkeutujen jalois-

ta, ei paniikin vallassa vaan aikaisemmin laadittujen suunnitelmien mukaan, niin että jo toisena sotavuonna neuvostoteollisuuden tuotanto ylitti Saksan saavutukset sekä määrältään että usein myös laadultaan – T-34 oli parempi kuin Pz-III, ja Jak-3 veti vertoja Messerschmitt Bf 109:lle. Stalinin mukaan uudenaikaista sotaa ei voitettu sotataidolla vaan ylivoimalla. Mutta kaikkea pätevää päällystöäkään ei ollut likvidoitu, esimerkiksi Žukov; Rokassovski haettiin keskitysleiristä takaisin palvelukseen; ja moni muu nousi osoittamalla kykynsä taistelujen tulesa. Länsivaltojen apu oli korvaamaton. Sadoillatuhansilla lendlease-Studebakereilla puna-armeija pääsi liikkeelle viemään huollon ja jalkaväen panssarien vauhdissa iskemään syväle Wehrmachtin linjojen läpi.

Samuelsonin esityksen pääpaino on maailmansotien välisellä kaudella, josta hän esittelee myös keskeiset henkilöt. Lopuksi tekijä vielä viittaa siihen, että Neuvostoliitto ei sitten lopulta luhistunut siihen, että varustelukilpailussa rakennettiin panssareita ja ohjuksia liian paljon, ei ainakaan ensisijaisesti. Suurempi taakka oli se, että teollisuuteen edelleen rakennettiin tuotantokykyä imperialistien yliarvioitua voimaa vastaan käytävään näännytysotaan. Läntiset asiantuntijat laskeskelivat Neuvostoliiton sotilasmenojen suuruutta, sekä ilmoitettuja että siviilimenoiksi naamoitettuja, mutta eivät arvanneet että koko teollisuus oli mitoitettu totaalisista sotaa varten. Moiseen ei maan ja kansan voima riittänyt, vaikka rakettitehtaissa valmistettiin

varakapasiteetilla jääkaappeja.

Kaikka ei lyhyessä esitte-lyssä ole mahdollista selostaa, mutta Samuelsonin kirjaa voi hyvällä omallatunnolla suositella luettavaksi. Tosin esityksessä on jonkin verran häiritsevää toistoa, joka paikoitellen hämää lukijaa. Vastapainoksi tekijä sanoo sanottavansa juoheasti soljuvalla ruotsinkielellä, konstailematta teorioilla tai ammattislangilla, niin että tätä kirjaa lukee mielikseen.

Virheitä ei varsinaisesti hah- luttanut etsiä, mutta yksi hu- painen sattui silmään: kuva- tekstissä s. 66 on kuvassa nä- kyvän panssarijunan nimeksi sanottu Julin Kalita. Mutta jos tarkkaan katsoo vanhalla kir- jasintyyllillä tykkivaunun lai- taan tekstattua nimeä, näkee että etunimi on IOÐHH eli Ioann, tutummin siis Iivana Kalita.

Perti Luntinen

Ryssänviha työvälineenä

Outi Karemaa: Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Suomen Historiallinen Seura. Bibliotheca historica 30. Helsinki 1998. 221 s.

■ *Outi Karemaan* väitöskirja kohdistuu keskeiseen Suomen uudemman historian murrokseen: itsenäistymiseen ja sitä välittömästi seuranneeseen valtion muodostamisen ja kansakunnan uudelleenmääritte-

lyn prosessiin. Tässä uudel- leenmäärittelyssä kysymys venäläisyydestä oli keskeinen. Karemaa tarkastelee sitä, miten venäläisvihaa muokattiin suomalaisessa julkisuudessa vuosina 1917–23, minkälaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin jännitteisiin ja tavoitteisiin tämä muokausprosessi sitou- tui, sekä miten ja ennen kaik- kea miksi suomalaisessa julki- suudessa ilmennyt venäläisvi- ha muuttui, levisi ja voimistui voimakkaasti tuona aikana.

Peruskäsitteet, joihin Kare- maan tarkastelu sitoutuu ovat rasismi ja toiseus. Rasismin käsitettä hän käyttää paljolti siinä merkityksessä, missä sitä käytetään yleisessä kansalais- keskustelussa. Sen mukaisesti rasismi määritellään ”rodun” perusteella tapahtuvaksi syrjin- näksi, sorroksi tai kiihkoiluk- si. Rasismi voidaan määritellä myös opiksi, politiikaksi tai asenteeksi, jotka rakentuvat näkemykselle rotujen erilai- suudesta. Rasismiksi tässä mie- lessä Karemaa lukee myös voi- makkaasti negatiivisen suhtau- tumisen pakolaisiin tai ylipää- tään niihin, jotka voidaan kat- soa kansallisesti vieraisiksi.

Myös Toiseuden käsitteen Karemaa sitoo rasismiin. Hä- nen mukaansa eurooppalaisen rasismin historiassa keskeistä on ollut ajatus Toisesta vasta- kohtana Itselle. On ollut tärkeä luoda vastapooli, jonka hul- luus ja epänormaalius määrit- telee oman tervejärkisyys ja normaaliuden. Kysymys on siis identiteetin rakentamisesta ve- tämällä raja Itsen ja Toisen vä- lille ja konstruoimalla Toiseen sitoutunut Paha.

Karemaan tutkimusteema oli ilmestyessään ja on yhä

monella tavoin ajankohtainen. Sen ilmestyessä vuonna 1998 vietettiin Suomen itsenäistymi- sen 80-vuotisjuhluvuotta. Sa- moin oli kulunut 80-vuotta kevään 1918 tapahtumista. Keskustelu noiden vuosien ja tapahtumien merkityksestä Suomelle on viime aikoina kiihtynyt ja saanut myös tutki- muksellista latausta; Karemaan työ tuo oman lisänsä esimer- kiksi juuri kevään 1918 tapah- tumien arviointiin. Samaan joukkoon on sittemmin liittyy- nyt laaja sotasurmat-projekti.

Karemaan työllä on myös vielä ajankohtaisempi juonne. Se rasismin, vihan ja ennako- luulojen maailma, jota hän tar- kastelee, on myös tänään suo- malaista arkipäivää. Pakolais- kysymys – Karjalan evakot pois lukien – on aktualisoitu- nut meillä ensimmäisen kerran sitten Venäjän vallankumouk- sen ja itsenäisyyden alkuvuo- sien. Voimme olettaa, että Ka- remaan työ antaa lähtökohtia myös nykyisen pakolaiskes- kustelun kohtaamiseen ja arvi- ointiin.

Tulkinnallisesti Karemaan työ liittyy traditioon, jonka käynnisti Matti Klingen Rys- sänviha-artikkeli Vihan veljis- tä valtiososialismiin -kirjassa vuonna 1972. Samaa linjaa ovat sittemmin jatkaneet erityi- sesti Heikki Luostarinen ja allekirjoittanut. Tässä tulkintalin- jassa suomalaisten korostetun kielteinen asenne venäläisiin ja vihakin venäläisiä kohtaan sekä venäläisten asema suo- malaisessa julkisuudessa näh- dään erityisesti itsenäisyyden aikaa koskevana ilmiönä. Perusväittäjä on, että toisin kuin aikaisemmassa tutkimuksessa katsottiin, Suomessa ei ole val-